

ІНСТРУМЕНТИ ПРЯМОГО МЕТОДУ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОЗІЄНКО Ігор Станіславович - здобувач Київського міжнародного університету
УДК 347.73:316.422

Автор досліджує зарубіжний досвід застосування інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності в рамках прямого методу стимулювання такої діяльності. Визначені адміністративно-ведомственими та програмно-цільовими інструментами прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансове стимулювання, бюджетне фінансування, фінансування цільових програм, інноваційні ваучери, інноваційні контракти.

Фінансове стимулювання інноваційної діяльності реалізується за допомогою відповідних методів. Огляд підходів різних науковців до визначення видів цих методів – Т.О. Проценка, О. Голяшкіна, І.М. Мельникова, Л.В. Марабаєвої, О.А. Соколова, А.Ю. Бахчисарая, І.С. Джавадової, О.Б. Барангова, І.В. Слободчикової, А.А. Бовина, Л.Є. Черединої, В.О. Якімовича, П.О. Полтавського, М.В. Козловської, О.Є. Григорєвої, А. Дагаєва, О.В. Михайловської, Л.Д. Тулуша, О.Т. Замасло та інших – дозволяє зробити висновок, що підходи різних авторів до цього питання тяжіють до розділення їх на прямі та непрямі, при цьому прямі методи фінансового стимулювання інноваційної діяльності визначаються як безпосереднє надання суб'єктам інноваційної діяльності ресурсів, необхідних для здійснення ними інноваційної діяльності, а непрямі – як способи забезпечення звіль-

нення фінансових ресурсів суб'єктів інноваційної діяльності, які дозволяють збільшити необхідні витрати для здійснення та активації інноваційної діяльності.

Останнім часом набуває розповсюдження концепція розподілення застосування прямих та непрямих методів фінансового стимулювання інноваційної діяльності залежно від обраної країною моделі такого стимулювання. Науковці [1, с. 15; 2, с. 55] констатують, що у світі утворилися дві узагальнені моделі вищевказаного стимулювання, які різняться застосуванням та співвідношенням між прямими та непрямими методами такого стимулювання – американська/західна (США, Великобританія), у якій усі зусилля спрямовані на створення сприятливих умов для залучення в інноваційну сферу приватного капіталу, а отже, застосовується переважно непрямий метод фінансового стимулювання інноваційної діяльності, і японська (Японія, Франція), де превалює концепція необхідності активного втручання держави в інноваційну діяльність, уряд визначає та розробляє пріоритетні напрямки інноваційного розвитку і надає їм суттєву фінансову підтримку, на державному рівні визначаються технологічні переваги, досягнення яких є необхідним для держави, і в подальшому відбувається фінансове стимулювання визначених напрямків з метою в подальшому здійснити переведення на нові технології виробництва усієї держави, тобто застосовується переважно прямий метод. М.А. Дмитренко [3, с. 77] ви-

діляє ще й третю модель – перехідну, країни якої дотримуються проміжного варіанту між застосуванням прямих та непрямих методів фінансового стимулювання інноваційної діяльності. Україна на сьогодні ще не визначилася з пріоритетами з обрання методів фінансового стимулювання інноваційної діяльності, проте більшість науковців пропонує застосовувати прямий метод [1, с. 16; 2, с. 56]. Для того, щоб визначитися з власною думкою з цього питання, необхідно проаналізувати, які інструменти застосовуються для фінансового стимулювання інноваційної діяльності в рамках прямого методу, оскільки таких інструментів досить багато і в різних країнах вони різні.

Науковці [1, с. 17; 2, с. 55; 4, с. 35] інструменти прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності групують у два види – адміністративно-відомчі, які передбачають пряме або дотаційне фінансування, та програмно-цільові, що передбачають фінансування інновацій шляхом державних цільових програм.

Насамперед, зосередимо увагу на адміністративно-відомчих інструментах прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності, одним з яких є пряме бюджетне фінансування інноваційної діяльності.

Бюджетне фінансування інноваційної діяльності має велике значення для фінансового стимулювання цієї діяльності. С.М. Батіщева [5], аналізуючи застосування прямого бюджетного фінансування, зазначає, що воно є інструментом фінансового стимулювання, яке спонукає суб'єктів до вступу у відносини перерозподілу фінансових ресурсів через бюджетну систему. За визначенням А.Т. Опря [6, с. 67], бюджетне фінансування – це безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних функцій і функцій муніципальних органів й забезпечення діяльності бюджетних установ та організацій, отже, пряме бюджетне фінансування інноваційної діяльності представляє собою безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного і місцевих бюджетів суб'єктам інноваційної діяльності.

М.В. Козловська [7, с. 95], аналізуючи бюджетне фінансування інноваційної ді-

яльності, виділяє два його види – цільове та конкурсне. До цільового бюджетного фінансування авторка відносить цільове фінансування наукової організації (державних наукових центрів, науково-дослідних інститутів, вузів, академічних центрів і т.ін), що здійснюють фундаментальні дослідження і прикладні розробки, а до конкурсного – розподіл коштів на конкурсних засадах або із застосуванням критеріїв відбору. Цільове бюджетне фінансування здійснюється шляхом прямих бюджетних асигнувань, які, за визначенням Т.І. Черкесової, К.В. Пустиніної [8, с. 290] спрямовуються за двома напрямками: базове фінансування наукових організацій та фінансування фундаментальних досліджень, прикладних досліджень і розробок. Конкурсне бюджетне фінансування здійснюється шляхом надання субсидій та грантів. За визначенням А.В. Литвинової, М.В. Парфенової [9, с. 48], субсидія – це грошова допомога, що надається безоплатно та безповоротно державою за рахунок коштів бюджету, а також спеціальних фондів юридичним особам, місцевим державним органам, у цілях відшкодування витрат або недоотримання доходів у зв'язку з їх діяльністю. Отже, інноваційна субсидія представляє собою безоплатне та безповоротне надання державою суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів бюджету грошової допомоги в цілях відшкодування витрат або недоотримання доходів для фінансового стимулювання інноваційної діяльності із застосуванням критеріїв відбору. Грантами, за визначенням А.В. Литвинової, М.Ф. Парфенової [9, с. 49] є грошові та інші засоби, які передаються безоплатно фізичним та юридичним особам (у тому числі іноземним), на здійснення конкретних наукових, науково-технічних програм і проектів, інноваційних проектів, проведення конкретних наукових досліджень на умовах, передбачених грантонадавачами.

Наступним адміністративно-відомчим інструментом прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності вважають державне замовлення. За визначенням О.Л. Єжеля [10, с. 17], державне замовлення – це система відносин між державою (замовником) та суб'єктами господа-

рювання усіх форм власності (виконавцями державного замовлення), пов'язаних із плануванням, формуванням, розміщенням і виконанням планового акту на поставку товарів, виконання робіт, надання послуг шляхом укладення державного контракту у зазначених межах для задоволення державних потреб за рахунок бюджетного та іншого джерела фінансування.

У більшості високорозвинутих країни основною тенденцією державного замовлення у сфері інновацій є застосування системи «sustainable procurement» - державних закупівель у цілях сталого соціально-економічного розвитку інноваційної сфери. Наприклад, у Великобританії розмір витрат державного бюджету на державні закупівлі приблизно в 10 разів перевищує власні витрати суб'єктів інноваційної діяльності на інвестиції в дослідження та розвиток [11]. Крім державних закупівель, державне замовлення реалізується шляхом державних контрактів на здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Як визначає В.Г. Подлесна [12, с. 1157], контрактне державне фінансування інноваційної діяльності представляє собою форму фінансового стимулювання такої діяльності, яка реалізується шляхом укладення відповідних договорів (контрактів), де замовником виступає держава, а підрядником (виконавцем) – суб'єкт інноваційної діяльності, при цьому в договорі закріплюються основні умови – предмет договору, терміни роботи, обов'язки сторін, економічні санкції. Отже, державне замовлення виконує функцію фінансового стимулювання інноваційної діяльності, гарантує суб'єктам інноваційної діяльності отримання доходу та надає їм можливість продемонструвати ринку власну продукцію, що є основою збільшення прибутковості їх діяльності у майбутньому, тобто слугує ефективним адміністративно-відомчим інструментом прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності і здійснюється шляхом державних закупівель та контрактного державного фінансування

Продовжуючи аналіз адміністративно-відомчих інструментів прямого методу фінансового стимулювання інноваційної

діяльності, необхідно зупинитися на безоплатному переданні або наданні на пільгових умовах державного майна, земельних ділянок для організації інноваційних підприємств. Т.В. Тоньшева [13, с. 25] зазначає, що фінансова підтримка при застосуванні зазначеного інструменту полягає в тому, що суб'єкт інноваційної діяльності не витрачає власних коштів на придбання земельних ділянок, різного роду нерухомості, обладнання, транспортних засобів, інвентарю, інструментів і т.ін., що дозволяє йому використати власні кошти на розвиток інноваційної діяльності. Аналіз зарубіжного досвіду доводить, що такий інструмент фінансового стимулювання інноваційної діяльності застосовується переважно в країнах пострадянського простору (Російська Федерація, Казахстан).

Далі необхідно зосередити увагу на такому адміністративно-відомчому інструменті прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності, як фінансування участі в міжнародному інноваційному співтоваристві. Зазначений інструмент здійснюється у вигляді цільових внесків у міжнародні інноваційні організації і об'єднання, незалежно від їх виду та форми (договір, конвенція, фонд, програма, протокол, угода тощо), які забезпечують участь вчених та спеціалістів у діяльності міжнародних наукових організацій, які мають значні можливості для проведення великомасштабних досліджень і проектів, що не можуть бути досліджені в рамках однієї чи декількох національних компаній (центрів, академій), бо потребують об'єднання зусиль, фінансових коштів або участі наукових колективів.

Крім визначених вище, до адміністративно-відомчих інструментів прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності, що застосовується в зарубіжних країнах, відноситься компенсація державою вартості послуг патентних повірених за заявками суб'єктів інноваційної діяльності. С.В. Воронов [14, с. 36], аналізуючи вплив вищевказаного інструменту на розвиток інноваційної діяльності, зазначав, що оплата вартості послуг патентних повірених у деяких випадках складає значну частину доходів суб'єктів інноваційної діяльності, а отже,

компенсація їх державою допомагає вищевказаним суб'єктам зберегти власні кошти на здійснення інноваційної діяльності, що забезпечує її розвиток та активацію.

Підсумовуючи вищезазначене, констатуємо, що до адміністративно-відомчих інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності відносяться: 1) пряме бюджетне фінансування (безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного і місцевих бюджетів суб'єктам інноваційної діяльності): а) цільове: прямі бюджетні асигнування; б) конкурсне: гранти – розподіл бюджетних коштів на конкурсних засадах; субсидії – розподіл бюджетних коштів із застосуванням критеріїв відбору; 2) державне замовлення: а) державні закупівлі; б) контрактне державне фінансування; 3) безоплатне передання або надання на пільгових умовах державного майна, земельних ділянок для організації інноваційних підприємств; 4) фінансування участі в міжнародному інноваційному співтоваристві; 5) компенсація державою вартості послуг патентних повірених за заявками суб'єктів інноваційної діяльності.

Переходячи до розгляду програмно-цільових інструментів прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності, насамперед необхідно зосередити увагу на фінансуванні цільових програм, які представляють собою комплекс взаємопов'язаних науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарчих та інших заходів, що забезпечують інноваційний розвиток економіки, а також ефективне рішення інших системних проблем у різних галузях соціального-економічного розвитку суспільства [9, с. 49].-Є.С. Єгоров [15, с. 78] визначає, що програма інноваційного розвитку представляє собою комплекс локалізованих у часі і просторі конкретних несуперечливих заходів, орієнтованих на досягнення якісно і кількісно нових показників розвитку. Фінансування програмних заходів з розвитку інноваційної діяльності здійснюється за рахунок коштів державних та місцевих бюджетів і визначається як окремий вид витрат, при цьому об'єм та джерела фінансування щорічно

уточнюються при формуванні відповідних бюджетів на відповідний рік. За визначеннями науковців [9, с. 49], фінансування інноваційних цільових програм має велике значення для стимулювання інноваційної діяльності, оскільки дозволяє суб'єктам інноваційної діяльності за умови нестачі власних коштів на здійснення цієї діяльності, отримати їх у рамках цільових програм. Цільові програми бувають міждержавні, державні та регіональні.

Наступним інструментом програмно-цільового інструменту прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності можна визначити фінансування через спеціально створені фонди. Європейські країни активно приймають участь у створенні спеціальних міждержавних фондів, через які здійснюється фінансування інноваційної діяльності. Ключовими загальноєвропейськими організаціями, що регулюють виділення коштів на міждержавні цільові інноваційні програми, є Європейська дослідна рада та Європейський науковий фонд (їх створенню сприяли побоювання, що ЄС втратить конкурентоспроможність у галузі науки і техніки, оскільки в США та Японії пряме державне фінансування інноваційної діяльності суттєво перевищує витрати на науково-дослідну та дослідно-конструкторську роботу в ЄС).

Вважаємо доцільним зосередити увагу на такому програмно-цільовому інструменті прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності, як інноваційні ваучери. Інноваційний ваучер представляє собою новий інструмент фінансового стимулювання інноваційної діяльності (вперше він був застосований в 1997 році в регіоні Лимбург (Нідерланди) у вигляді особливого документу – сертифікату, який надавав право підприємству (держателю сертифікату) отримати від наукової або консалтингової організації підтримку в реалізації свого інноваційного проекту і мав назву «дослідницькі ваучери» (resrarch vouchers) [16]). На сучасному етапі інноваційні ваучери – це документи, що випускаються регіональною чи державною організацією, які дають право на отримання певної суми грошей за умов виконання обумовлених заздалегідь умов –

проведення науково-дослідної роботи, розробки бізнес-плану і т.ін. Мале чи середнє підприємство, яке планує випуск інноваційної продукції, подає заяву встановленого зразка в організацію, яка випустила інноваційні ваучери і за оцінкою заявок, що надійшли, вона приймає рішення про видання необхідної кількості ваучерів [17, с. 13].

Наступним інструментом програмно-цільового інструменту прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності є інноваційний контракт. Необхідно розрізняти контрактне державне фінансування та інноваційний контракт, оскільки це два різних інструменти фінансового стимулювання інноваційної діяльності. Як ми зазначали раніше, державний контракт є угодою між державою (замовником) та суб'єктом інноваційної діяльності (підрядником) на здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, згідно з умовами якого держава фінансує хід проведення зазначених робіт відповідно до умов укладеного договору. Інноваційний контракт представляє собою типовий документ, в якому закріплюється резюме проекту, що складається на підставі змісту дорожніх карт, у яких визначається інноваційна тематика сектору, та містить детальний опис проблеми, очікуваний результат, організацію управління проектом та основні парламенти бюджету [18, с. 21]. Інноваційний контракт є новітнім інструментом фінансового стимулювання інноваційної діяльності, який був введений у 2012 році в Нідерландах на заміну інноваційним ваучерам. Заміна відбулася у найкоротші терміни – 23 грудня 2011 року міністру економіки, сільського господарства та інновацій було передано проекти дорожніх карт розвитку ведучих секторів економіки країни, що охоплювали 16 високотехнологічних напрямків, на підставі яких планувалося впровадження інноваційних контрактів як нового інструменту фінансового стимулювання, і вже 16 січня 2012 року проекти перших інноваційних контрактів було направлено в Палату Представників голландського парламенту для узгодження [19]. Ступінь деталізації дорожніх карт забезпечує достатній об'єм інформації, що є необхідним для того,

щоб організувати збір проектних заявок на проведення досліджень від інститутів, що входять в Організацію наукових досліджень Нідерландів (Nederlands organization for scientific research – NOW), та незалежних дослідницьких організацій [20]. Одночасно уряд інвестував у дослідження та розробки 1,5 млрд. євро. На сучасному етапі інноваційні контракти, що укладаються на підставі розроблених дорожніх карт, використовуються виключно в Нідерландах. В.Н. Киселев, М.В. Яковлева [18, с. 23] вказують, що інноваційні контракти фактично представляють собою специфічну форму національну програми інноваційного розвитку.

Отже, до програмно-цільових інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності відносяться: 1) фінансування цільових програм: а) державних; б) міждержавних; 2) фінансування через спеціально створені фонди: а) міждержавні; б) державні; в) регіональні; 3) інноваційні ваучери; 4) інноваційні контракти.

Проте, для того щоб визначитися з пріоритетами обрання методів фінансового стимулювання інноваційної діяльності необхідно дослідити інструменти непрямого методу фінансового стимулювання такої діяльності, що може стати темою майбутніх наукових досліджень.

Література

1. Проценко Т.О. Правові форми і методи стимулювання розвитку інноваційних процесів/ Т.О. Проценко, О. Голяшкін // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 3. – С. 14–22.
2. Полтавский П.А. Государственное регулирование инновационной деятельности / П.А. Полтавский // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 27. – С. 52–56.
3. Дмитренко М.А. Роль держави у підтримці і стимулюванні інноваційної діяльності / М.А. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 1. – С. 77–81.
4. Михайловська О.В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів / О.В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 35–41.

АНОТАЦІЯ

Автор досліджує зарубіжний досвід застосування інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності в рамках прямого методу стимулювання такої діяльності. Визначено адміністративно-відомчі та програмно-цільові інструменти прямого методу фінансового стимулювання інноваційної діяльності.

SUMMARY

The author explores the foreign experience of application of financial instruments to stimulate innovation activities in the framework of the direct method of stimulating the activity. Defined administrative-departmental and targeted tools direct method of financial stimulation of innovation activities.

5. Батищева С.М. Бюджетні стимул в системі фінансового стимулювання / С.М. Батищева // [Електронний ресурс] : режим доступу : http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Economics/22427.doc.htm

6. Опря А.Т. Фінансове право : навч. посіб./ А.Т. Опря. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 248 с.

7. Козловская М.В. Проблемы государственного регулирования инновационной деятельности / М.В. Козловская // Вестник Удмурдского университета. – 2007. – № 2 – С. 93–102.

8. Бовин А.А. Управление инновациями в организациях / А.А. Бовин, Л.Е. Чередникова, В.А. Якимович. – М. : Омега-Л, 2006. – 415 с.

9. Литвинова А.В. Развитие методов и инструментов государственного стимулирования инновационной деятельности в РФ / Ф.В. Литвинова, М.В. Парфенова // Государственный советник. – 2013. – № 3. – С. 46–57.

10. Єжель О.Л. Тлумачення поняття державних потреб у сфері державного замовлення / О.Л. Єжель // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. – 2013. – № 6-1. – В 2 т. – Т. 2. – С. 17–20.

11. Бурков А.В. Государственные закупки как механизм стимулирования инноваций в Великобритании / А.В. Бурков // [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.portalzakupok.ru/library/153>

12. Подлесна В.Г. Бюджетно-податкові засоби стимулювання інноваційної діяльності / В.Г. Подлесна // Економіка: проблеми

теорії та практики : зб. наук. праць : в 6 т. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Т. V. Вип. 251. – С.1156–1162.

13. Тоньшина Т.В. Стимулирование региональной инновационной деятельности в России / Т.В. Тоньшина // Российское предпринимательство. – 2011. – № 12. – С. 22–28.

14. Воронов В.С. Финансовые инновации и проблемы адаптации патентных систем / В.С. Воронов // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов ПБУЭФ. – 2010. – № 5. – С. 29–40.

15. Єгоров Є.С. Програми інноваційного розвитку зарубіжних країн: досвід та досягнення / Є.С. Єгоров // Актуальні питання інноваційного розвитку. – 2012. – № 5. – С. 77–83.

16. Интернет-портал Правительства Нидерландов. <http://www.government.nl/issues/entrepreneurship-and-innovation/news/2012/04/02/innovation-contracts-worth-2-8-billion-fortop-sectors.html>.

17. Киселев В.Н. Инновационные ваучеры – новый инструмент поддержки инновационной деятельности / В.Н. Киселев, М.В. Яковлева // Инновации. – 2012. – № 4. – С. 12–17.

18. Киселев В.Н. Инновационный контракт как инструмент частно-государственного партнерства в сфере инноваций / В.Н. Киселев, М.В. Яковлева // Инновации. – 2012. – № 12. – С. 20–24.

19. Holland High Tech Healthcare 2012 Innovation Contract Summary. <http://www.htsm.nl/?objectid=6464&type=org>

20. Innovation contract. Proposal Top Team High Tech Systems and Materials. Zoetermeer. The Netherlands. December 20, 2011.